cybered by
cizarion
(Hurtom.com)

СТАТУТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

ТОМ III

КНИГА 1

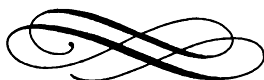

оцифровано cizarion-ом
(Hurtom.com)

СТАТУТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

у 3 томах

ТОМ III

Статут великого князівства литовського 1588 року

у 2 книгах

Книга 1

За редакцією
С. Ківалова, *П. Музиченка*, *А. Панькова*

Одеса
«Юридична література»
2004

ББК 67.3(4Лит) + 63.3(4Лит)44
С782
УДК 340.15(474.5) + 94(474.5)"15"

У XIV—XVI століттях українські землі входили до складу Великого князівства Литовського, яке сучасники називали Литовсько-Руською державою. Ця обставина суттєво вплинула на розвиток правової культури українського, литовського, білоруського і російського народів. За шістдесят років литовський уряд тричі здійснював кодифікацію права, що було винятковим явищем для часів, коли прийняті закони залишалися чинними протягом століть. Статути 1529, 1566 і 1588 років вміщують цінний матеріал щодо характеристики соціальних, економічних і політичних відносин, суспільного і державного ладу, судової системи, галузевих норм права, які склалися на той час у Великому князівстві Литовському, в тому числі і на українських землях.

Авторський проект, який здійснюється в Одеській національній юридичній академії, передбачає видання текстів трьох Статутів мовою оригіналу з їхнім перекладом на сучасну українську мову, але зі збереженням, де це можливо, граматичних форм і конструкцій староукраїнської ділової мови.

Третій том видання присвячений Статутові Великого князівства Литовського 1588 року. Він складається з двох книг: перша містить передмову, копію оригіналу видання Мамоничів 1588 року і адаптований текст Статуту. Друга книга включає історіографічний огляд, переклад Статуту на сучасну українську мову, коментар, словник, бібліографію і післямову.

Переклад Статуту Великого князівства Литовського 1588 року на українську мову здійснюється вперше.

Автори передмови: **С. Ківалов**, **П. Музиченко**, **А. Паньков**; історіографічний огляд зробили: **С. Ківалов**, **П. Музиченко**, **А. Паньков**; текст староукраїнською мовою опрацювали: **С. Ківалов**, **П. Музиченко**, **А. Паньков**; переклад тексту на українську мову здійснили: **С. Ковальова**, **П. Музиченко**, **А. Паньков**; коментар зробили: **С. Ковальова**, **М. Крумаленко**, **П. Музиченко**; словник і бібліографію склали: **М. Крумаленко**, **П. Музиченко**, **А. Паньков**; переклад панегірика Андрія Римші зробив **В. Барладяну-Бирладник**; післямову написали: **С. Ківалов**, **П. Музиченко**, **А. Паньков**

Рецензенти: **О. І. Бондар**, д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри української мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; **О. Л. Копиленко**, д-р юрид. наук, професор, академік Академії правових наук України, віце-президент Академії правових наук України; **О. О. Шевченко**, д-р юрид. наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Київського університету ім. Тараса Шевченка

Рекомендовано до друку вченою радою
Одеської національної юридичної академії.
Протокол № 2 від 5 квітня 2004 р.

С $\frac{1202000000—013}{8104—2004}$ **Без оголош.**

ISBN 966—8104—47—1

© Одеська національна юридична академія, 2004

ПЕРЕДМОВА

Рубіжним у долі українського народу став 1569 рік. На сеймі, який відбувся 10 січня — 12 серпня 1569 р. у польському місті Любліні, було прийняте рішення про об'єднання Польщі та Великого князівства Литовського в єдину державу — Річ Посполиту. Таким чином, здійснилися задуми польської шляхти, які вона намагалася втілити у життя ще Кревською унією 1385 р. Від тієї унії було укладено чимало державних угод, але справжнього об'єднання двох держав на середину XVI століття все ще не відбулося. Така ситуація не влаштовувала польську шляхту, яка прагнула розширити свої земельні володіння, перш за все, за рахунок українських земель. Проте литовці досить наполегливо відстоювали державну самостійність Великого князівства Литовського.

Їхнє ставлення до союзу з Польщею змінила Лівонська війна, яка виснажила матеріальні ресурси країни і вплинула на позицію шляхти, у якої тепер не було іншого виходу із скрутного становища, окрім унії з Польщею. Подібні настрої панували і в середовищі української шляхти, хоча і з інших причин: населення Волині та Підляшшя сподівалося, що унія покладе край постійним прикордонним конфліктам. Хіба що тільки панівна верхівка Литви, яка не бажала втрати своєї одноосібної політичної влади, все ще негативно сприймала ідею унії.

5 березня 1569 р., після того як литовські депутати, не бажаючи розгляду сеймом питання про унію між двома державами, залишили Люблін, Жикгімонт II Август королівською грамотою приєднав українські землі Підляшшя і Волині до Польщі. За грамотою, депутати від цих земель мали прибути до Любліна і, присягнувши Польщі, увійти до складу сейму. Слід відзначити, що потім, на сеймових засіданнях, волиняни досить енергійно підтримали ідею приєднання до Польщі Київської землі. Згодом поляками було створено цілу теорію, згідно з якою уся Київська Русь мала належати Польській Короні — внаслідок добровільного визнання українцями її влади, завоювання або успадкування українських земель. Уже на початку червня до Польщі було приєднано Брацлавщину та Київщину. Позитивним аспектом Люблінської унії було об'єднання українських земель, до цього розді-

лених між Литвою і Польщею, що мало сприяти розвиткові всього українського етносу на єдиній політичній, економічній і культурній основі.

Демарш литовської депутації провалився і Велике князівство Литовське змушене було укласти унію з Польщею. Згідно з угодою від 1 липня 1569 р. вони злилися у федеративну державу і надалі мали управлятися єдиним загальнообраним володарем, який коронувався у Кракові як польський король і великий князь литовський. Велике князівство Литовське позбулося права на власні сейми та зовнішні зносини, водночас втративши і будь-яке політичне значення, хоча і не припинило свого державного існування.

Українська шляхта отримала таки можливість оприлюднити свої вимоги на сеймі. Весь потенціал політичних мрій звівся до прохання збереження станових привілеїв, руської мови в офіційному діловодстві, свободи віросповідання. Інертність української шляхти на Люблінському сеймі виразно пояснив американський історик Я. Пеленський, який вказував, що саме історична ситуація поставила шляхту українських земель «перед необхідністю вибору між ягеллонською Польщею та Московською Руссю. Польща була країною з досить прогресивним конституційним устроєм, обмеженою королівською владою, гарантованими політичними свободами та становими привілеями, відносною релігійною толерантністю, самобутньою ренесансною культурою, що не могло не приваблювати суспільну еліту... Оцінюючи цей вибір з сучасної точки зору, варто визнати його продуманим, реалістичним і навіть мудрим» [1, с. 141—142].

Слід відзначити, що утворення Речі Посполитої сприяло позитивному впливові польської культури на культуру литовського, українського і білоруського народів. Плідні контакти проявлялись у різних сферах традиційної народної культури, в літературі, книгодрукуванні, впливали на суспільно-політичну думку, правотворчість. Але не треба забувати, що польська культура, шляхетська ідеологія, польська модель державного і суспільного ладу задовольняли, перш за все, інтереси української панівної верхівки. Полонізація панівного класу, яка завершилася у XVII столітті, відбила процес станового і культурного виокремлення української шляхти з інших станів, що звужувало соціальну сферу поширення української мови і писемності.

Разом з тим, Польща часто виступала посередником у культурних зв'язках українського народу з народами західноєвропейських країн, відігравала роль «моста між Україною і «справжнім Заходом» — терену, через який в Україну проникли «ідеї гуманізму та реформації» [2, с. 378—379]. Вплив цих зв'язків на розвиток української культури був зумовлений, головним чином, тими прогресивними гуманістичними і освітніми тенденціями, які знаменували розквіт Відродження в Європі. Це привело до того, що за словами Дмитра Чижевського «замість повороту до Візантії, Україна обернулася обличчям на Захід» [3, с. 238].

Приєднання до Польщі змусило українців призвичаюватися до тієї системи управління, яка існувала на Заході. Саме «усвідомлення своїх прав,

відповідальності й обов'язку перед законом було визначальним у громадянській свідомості суспільства» [4, с. 80]. Таке суспільне буття мало поєднати культуру українського населення із західною політичною і правовою культурою, але відхилення від цієї моделі державної поведінки та відмова Польщі від релігійної толерантності, прояви національної неприязні до українців наприкінці XVI — першій половині XVII століття «стали фатальними для майбутнього Польщі» [5, с. 195].

Укладання Люблінської унії і створення єдиної держави Річ Посполита неминуче вело до уніфікації державних систем Польщі і Великого князівства Литовського. І якщо зміни в органах влади і управління відбулися досить швидко, безболісно і в напрямі, який влаштовував польську панівну верхівку, то спроби перегляду правової системи Великого князівства Литовського, і, зокрема, Статуту 1566 року, який залишався чинним на українських землях Речі Посполитої, наштовхувалися на рішучий опір литовської, білоруської і української шляхти, оскільки Польща не мала скільки-небудь значних досягнень у правовій сфері, які могли б зацікавити шляхту Великого князівства Литовського. Кодифікаційні роботи у Польщі, які пожвавились після прийняття Статуту 1529 року, привели до створення у 1532 р. Correctura Jurium. Але сейм 1534 р. відхилив цей акт, що надовго призупинило польські кодифікаційні роботи. Від цього часу розвиток права у державах, які управлялися Ягеллонами, а після 1569 р. — у федеративній Речі Посполитій відбувався виключно у Великому князівстві Литовському.

Під тиском депутатів від Польщі на Люблінському сеймі 1569 р. була створена комісія для приведення Статуту Великого князівства Литовського 1566 року у відповідність до діючого польського права. Було вирішено, що комісія «статут польський (йшлося про Статут Ласького 1506 р. — *П. М.*) повинна покласти перед собою, узгодити з ним, наскільки можливо, литовські закони, щоб уже в усіх наших державах, як у єдиній Речі Посполитій, могло відправлятися єдине і негайне правосуддя» [6, с. 376].

До складу комісії входили два радні пани, секретар і дев'ять представників шляхти (по одному від кожного воєводства): від пани-рад — віленський єпископ Валер'ян і жмудський каштелян М. Шемет, від землі Жмудської — Я. Стецькович, від шляхетського стану воєводств: Віленського — стольник М. Дорогостайський, Трокського — князь Л. Свірський, Новогрудського — маршалок Б. Юрага, Полоцького — князь П. Соколінський, Вітебського — Я. Сколка, Берестейського — суддя К. Крічевський, Мстиславського — Я. Селицький, Мінського — М. Володкович. Секретарем був призначений «доктор прав чужоземських» Августин Ротундус, який відзначився активною працею при створенні Статуту 1566 року. До комісії були приписані два земські писарі — А. Мацкевич і П. Станіславович. У перевазі представників воєводств відбилася зміна співвідношення політичних сил на користь шляхти, яка через щойно створені повітові сеймики суттєво вплинула на подальший хід кодифікаційних робіт у державі [7, с. 82]. Саме тому вирішальну роль у відпрацюванні тексту Статуту відіграли повітові

сеймики. На той час у державі остаточно затвердилася шляхетська демократія і рядова шляхта взяла найактивнішу участь у правотворенні. Поправки до Статуту 1566 року, які пропонувалися шляхетськими органами самоврядування, нараховувалися тисячами. Характеризуючи цю надзвичайну активність шляхти, Л. Сапега писав: «Іноді вони самі не знають чого хочуть. Коли питаю, що хочеш, щоб було записано, відповідає: «сам не знаю, як висловити те, про що думаю». Біс тебе забери, як же я сам маю розуміти твої фантазії, коли ти сам не в змозі їх висловити!» [8, с. 34]. Отже вирішальне слово було за такими юристами-професіоналами, як, наприклад, Августин Ротундус, В. Володкевич. Тільки люди, обізнані у праві, могли звести воєдино часом непоєднувані на перший погляд пропозиції і запити, які формувалися на хвилі шляхетської демократії останньої чверті XVI століття. Завдання кодифікації могли бути виконаними тільки завдяки пожвавленню правової науки, посиленню її впливу на систему права і судову практику. Саме юристи готували підґрунтя кодифікаційних робіт: вивчали соціальні відносини і правові потреби суспільства, розвивали правові поняття, удосконалювали їх, застосовуючи римський досвід. Основні ж редакційні роботи здійснювалися в канцелярії Великого князівства під керівництвом канцлерів і підканцлерів: Миколи Радзівіла, Євстафія Воловича (йому належать найбільша заслуга у підготовці проекту Статуту), Христофора Радзівіла, Льва Сапеги.

Наприкінці 1584 р. роботу над Статутом було завершено, але, оскільки в ньому абсолютно ігнорувався акт Люблінської унії 1569 р., Польща не погоджувалася на затвердження Статуту вальним сеймом Речі Посполитої. Щоб не псувати відносин з Великим князівством Литовським і зберегти за собою титул великого князя литовського, король польський Жикгімонт III Ваза 28 січня 1588 р. затверджує Статут власним привілеєм.

У вступові до Третього Статуту, який увійшов в історію під назвою «Новий», написаному Львом Сапегою, підкреслювалося, що метою правової держави є охорона прав і свобод її громадян. Він писав: «бо для того закони є встановлені, аби знатному і багатому не все було вільно чинити. Як Цицерон вказував, що є ми невільниками закону задля того, аби свободою користуватися могли». Навіть найвища особа у державі, Господар, «жодної зверхності над нами мати не може, єдине тільки, коли йому [те] закон дозволяє» [9, с. 15—16]. Згідно з королівським привілеєм, Статут повинен був друкуватися руською (українсько-білоруською діловою) і польською мовами. Абсолютне право на друкування цих видань отримав підканцлер Великого князівства Литовського Лев Сапега.

Підканцлер вирішив видати Статут саме руською мовою, мовою рукописного оригіналу, підкреслюючи у зверненні до усіх станів Великого князівства Литовського (наводиться у цьому томі), що «коли якому народу й соромно прав своїх не знати, поготів і нам, які не чужою якою мовою, але своєю власною права писані маємо». Отже для Сапеги руська мова була «власною», своєю. Друкування Статуту Сапега доручив заможним обивателям і врядовцям Вільни — Мамоничам, для чого був відлитий спеціаль-

ний шрифт — у стилі старих рукописів. У листопаді 1588 р. Третій Статут був надрукований руською мовою і набув чинності. Діючи протягом понад трьох століть і неодноразово доповнюючись, Статут 1588 року, як у дзеркалі, відображує всю потомну історію Литовсько-Руської держави та її права.

Видання Статуту 1588 року руською мовою привернуло увагу вчених тільки на початку XIX століття. Першим у 1813 р. його описав В. Сопіков [10], згодом — С. Лінде і І. Данилович. Відразу ж виникло питання про кількість перевидань Статуту руською мовою. І. Данилович дійшов висновку, що видання 1588 р. не було першим і останнім [11, с. 169]. І. Каратаєв [12, с. 236], С. Бершадський [13, с. 9], С. Пташицький [14, с. 16], І. Лаппо [15, с. XXI] у своїх дослідженнях стверджували, що було три перевидання Статуту руською мовою. А. Соловйов припускав існування чотирьох таких передруків [16, с. 33—34]. Пізніше І. Лаппо намагався довести, що мало місце лише одне видання, а відмінність у текстах Статуту пояснював тим, що вони нібито набиралися на трьох друкарських станках одночасно різними складальниками [17, с. 36—37]. До дослідження видання Статуту 1588 року руською мовою повернулися тільки у середині XX століття. М. Закарьян і А. Зернова погодилися з думкою своїх попередників про три перевидання Статуту [18, с. 123; 19, с. 191]. Цієї ж гіпотези дотримувався і відомий дослідник русько-литовського права В. Рауделюнас, якому на підставі вивчення 55 друкованих екземплярів Статуту вдалося уточнити дати цих трьох видань: 1588, 1594 і 1600 рр. [20, с. 140—141].

Відразу ж виникло питання про причини повторних видань Статуту. Більшість вчених пояснювали цей факт труднощами на отримання нового привілею на видання Статуту руською мовою, оскільки польська шляхта намагалася вкорінити польську мову в судочинство на усій території Речі Посполитої і можновладці мали рахуватися з цим [21, с. 383; 22, с. 69—70]. Фактично, правова система залишалася єдиною інституцією, що вказувала на незалежність Литви у конфедеративному об'єднанні, яким була Річ Посполита, і тому прогресивна литовська громадськість усіма силами намагалася зберегти дію Статуту 1588 року. Саме за її ініціативи і здійснювалися перевидання Статуту у 1594 і 1600 рр. Але, як правильно підкреслював В. Рауделюнас, перевидання Статуту було не в останню чергу викликане потребами суспільства того часу [23, с. 134—135] і, додамо, потребами місцевої судової практики.

Та обставина, що в землях Литви, Білорусі і України, які згодом відійшли до Російської імперії після розділів Речі Посполитої, використовувались екземпляри Третього Статуту, видруковані польською мовою, а екземпляри, видруковані руською мовою, були бібліографічною рідкістю, призвела до того, що на початок XIX ст. загальноприйнятою вважалася версія про польське походження Статутів. Правда, цьому суперечило внесене в усі польські видання, окрім видання 1786 р., послання до читача, яке містило вказівку на можливість звернутися до руського видання, перекладом якого є польське, і артикул 1 розділу IV, де наказувалося вести

діловодство тільки руською мовою. Проте, на саме послання мало хто звертав увагу, і версія про польське походження Статутів вважалася непорушною. Багато в чому цьому сприяла і політика польської влади, яка намагалася викорінити руську мову. Так, у рішенні польського сейму 1696 р. безапеляційно стверджувалося: «pisarz powinen po polsku, anie po rusku pisac». Помилковість версій про польське походження Статутів першим довів польський вчений С. Б. Лінде, який встановив, що всі три оригінали Статутів 1529, 1566 і 1588 рр. були написані руською мовою [24, с. 51]. Як же могло трапитися, що до початку XIX століття було повністю загублено корені походження Статутів Великого князівства Литовського і загальноприйнятою стала помилкова думка про польське походження цих видатних пам'ятників права? На це питання нам допоможе відповісти ретельний аналіз усіх видань Третього Статуту протягом майже трьохсотлітньої історії його застосування.

Перші видання Статуту 1588 р. були зроблені тільки руською мовою. Докладне вивчення оригіналів свідчить, що цього року він вийшов трьома окремими виданнями. При всій ідентичності змісту вони мають відмінності в оформленні титульних листів, у малюнках шрифтів, у прийнятих скороченнях тощо.

В останні два десятиріччя XVI століття значну роль у суспільному і державному житті відігравали вихованці єзуїтських академії і шкіл. У державних колах різко зменшується кількість осіб, які захищають руські традиції і звичаї, руське право. За словами С. Пташицького, не пройшло і трьох років після видання Статуту, а вже постало питання про внесення змін до нього [25, с. 6]. Проте прийнята на сеймі 1594 р. ухвала про виправлення Статуту так і не була виконана. Тоді польський уряд ухвалює рішення про заборону видання Статуту руською мовою і наказує терміново перекласти його на польську мову.

Ряд польських вчених тлумачили появу перекладу Статуту політичними і класовими інтересами шляхти. Як вказував Т. Чацький, руська мова стає настільки мало застосовуваною в Литві, що повинна була зовсім вийти з уживання і поступитися місцем більш поширеній мові — польській [26, с. 49]. Професор С. Б. Лінде пояснює появу польського перекладу Статуту тим, що за 30 років до ухвалення рішення про переклад Статуту на польську мову Литва так тісно з'єдналася з Польщею, що польська мова, як більш поширена, отримала перемогу над мовою руською, яка залишалася ще «в колисці». З його слів, «руська мова зникла швидко і відразу, в усякому разі з державного вживання» [24, с. 56]. В іншому ж місці своєї роботи С. Б. Лінде говорить про зближення руської мови з польською настільки, що польському перекладачеві Статуту іноді протягом цілого артикулу потрібно було власне не перекладати, а тільки змінювати закінчення і голосні букви руських слів [24, с. 36].

Якщо погодитися з твердженням, що був зроблений дослівний переклад Статуту, більш зрозумілий руським, ніж полякам [24, с. 57], то напрошується висновок, що польський переклад Статуту не був звичайним пе-

рекладом з однієї мови на іншу, а був засобом полонізації руськомовного населення. Незважаючи на відзначену С. Б. Лінде легкість перекладу, він виявився невдалим, що і було встановлено ним же самим при співставленні перекладу з оригіналом видання руською мовою. Важливим є ще один висновок, до якого приходить С. Б. Лінде: чим пізнішим було польське видання, тим більше у ньому помилок. У примітці до статті «Про Литовський Статут», підписаній ініціалом Д., як дефекти польського перекладу Статуту відзначені пропуски деяких артикулів, зокрема, пропуск устави Статуту про обов'язковість для суддів і врядовців знання руської мови. Коли руське видання Статуту стало рідкістю, ця устава була остаточно забута [21, с. 386]. Автор статті, пояснюючи причини розбіжності між руським оригіналом і польським перекладом, пише: «І дійсно відомо, що Статут навмисно перекладено препогано, оскільки його руський оригінал писаний у дусі більш монархічному, від чого і не міг бути пристосований до республіканського правління Польщі» [21, с. 377].

Слід зазначити, що Статут приймався за часів, коли влада польської шляхти, незважаючи на певну ейфорію шляхетської демократії, ще не була безмежною. Перший польський переклад Литовського Статуту з'явився у Вільні у 1614 р. Підканцлер Лев Сапега наказав надрукувати його Леону Мамоничу, сину друкаря, який свого часу друкував руське видання 1588 р.

У цьому першому перекладі після тексту титулу йде звернення до читача, де вказується, що переклад зроблений слово в слово і якщо кому-небудь переклад не сподобається і виникнуть проблеми з тлумаченням тієї чи іншої норми, він завжди може звернутися до руського оригіналу. Зміст звернення свідчить про те, що у суспільстві існували незадоволення забороною подальшого видання Статуту руською мовою і вороже ставлення до виходу його польського перекладу. Підозрювали, і небезпідставно, що під виглядом перекладу будуть внесені зміни до тексту. Пропозиція співставити з руськими виданнями була майже не реальною, оскільки ті були, якщо і не рідкістю, то у всякому разі не всім доступними.

Друге польське видання Статуту, яке також вийшло зі зверненням Льва Сапеги, було надруковане у Вільні у 1619 р., у тій же друкарні Мамоничів. Основною відмінністю другого польського видання Статуту від першого є включення до нього витягів з діючих законів королівства Польського. Робота з підбору таких витягів була виконана юристом-практиком Бартоломеєм Гавловицьким, який і був, на думку С. Б. Лінде, редактором польського видання. Метою включення їх, як вказано на титульному листі, було бажання показати, у чому польські закони схожі з законами Великого князівства Литовського і чим відрізняються від них. Оцінюючи підбір витягів із сеймових конституцій, зроблений Б. Гавловицьким, С. Л. Пташицький відзначає, що він був зроблений компетентною особою і що вміщені у Статуті витяги відносяться як до законів, обов'язкових для Литви, так і не обов'язкових, наприклад, довідки [Див.: 14, с. 18—19]. Іншої думки дотримувався І. Данилович. Він писав: «У цій роботі (підборі витягів — *П. М.*) Гавловицький не міг керуватися нічим іншим, як бажанням показати, що

на думку всього народу Статут за короткий час, протягом яких-небудь 30 років, через нові устави і зміни політичних відносин, через прагнення народу Великого князівства Литовського до цивілізації і, нарешті, завдяки вигадкам пронирливих юристів, абсолютно змінився і, ставши майже непридатним для користування, нагально вимагав перегляду» [27, с. 82]. Пояснюючи включення витягів з польських законів до Статуту прагненням Гавловицького задовольнити інтереси тих представників литовської шляхти, які мали маєтки не тільки у Литві, але й у Польщі, С. А. Бершадський говорить про ту плутанину, яку ці витяги внесли у практику судочинства. Справа в тому, що «Гавловицький не дає ... ніякого натяку на те, за якими ознаками читач повинен робити висновок, що витяг з тієї або іншої конституції, наведений під артикулом, складає закон для Литви, і звідки можна дійти висновку, що цей витяг погоджений з литовським правом або протирічить йому» [28, с. 75]. Крім того, у ряді випадків «одна й та ж цитата наводиться під текстом то з позначенням «у Короні», отже, вона повинна означати, що в Короні щось було інакше, ніж у Литві; то без жодного позначення, отже, ця цитата повинна вказувати, що різниці між законами Коронними чи Литовськими не існує» [28, с. 76]. У наступних виданнях Статуту польською мовою, де кількість витягів із польських законів було збільшено, «плутанина виросла до неймовірних розмірів» [28, с. 77]. А це давало широкий простір для застосування замість норм Статуту польських законів, витяги з яких наводилися нібито для довідок.

Таким чином, внесення до Статуту витягів із польських законів виявилося одним із досить ефективних засобів для того, щоб зробити його непридатним для користування, що, за словами І. Даниловича, і хотів довести Гавловицький. Видання тексту Статуту без жодних змін і повідомлень читачеві про це на титульному листі, мало, на нашу думку, своєю метою тільки заспокоєння литовців, які пишалися своїм національним кодексом і який вони відстояли у 1588 р. Тим самим маскувалися зміни або навіть скасування ряду положень Статуту законами, наведеними у вигляді витягів, і вселялася думка, що такі положення ще діють.

Пояснюючи наявність декількох видань із зазначенням одного і того ж року для польських перекладів Статуту, які побачили світ у 1619 і 1744 рр., В. Побуг-Гурський говорить про клопоти, труднощі і грошові витрати, пов'язані з отриманням нового привілею на його перевидання [29, с. 72]. Проте справа полягала в іншому. Втрата литовцями колишніх політичних позицій призвела до повної неможливості отримати дозвіл на повторне руське видання, незважаючи ні на які клопотання і витрати. Питання про перегляд і виправлення Статуту 1588 року, про його нову редакцію порушувалося ще до видання 1619 р., яке, ймовірно, і мало своїм призначенням прискорити цей процес. Проте, хоча питання про перегляд і порушувалося на багатьох сеймах, зокрема, на сеймах 1633 і 1635 рр., ніякої угоди щодо цього питання досягнуто не було. Хто порушував це питання — прихильники давнього руського права, які прагнули очистити Статут від штучно внесеного до нього польського права, чи ополячена шляхта,

яка намагалася урівняти литовські закони з польськими — з'ясувати це за відсутністю будь-яких даних поки що не вдалося. Обидві сторони посилалися на руське видання 1588 р., але воно за 60 років майже не збереглося. Згодом, з огляду на те, що і видання 1619 р. стало рідкістю, на сеймі 1647 р. було вирішено його передрукувати, продовживши практику внесення витягів з польських законів, виданих до 1647 р.

Нове видання Статуту король доручив надрукувати варшавському друкареві Елерту. Підбір витягів з польських законів був виконаний віленським міським писарем Піотровичем. Третє польське видання побачило світ у 1648 р. У ньому Елерт, виконуючи соціальне замовлення польської шляхти, навмисно перекручує зміст титульного листа. Опір змінам Статуту, який чинила шляхта Великого князівства Литовського і українських областей Речі Посполитої, ґрунтувався на тому, що в Статутові споконвічно було відбите руське право і що перше видання Статуту, тобто його оригінал, було надруковане руською мовою. І ось для того, щоб послабити цей аргумент, стараннями поляків і була поширена версія, нібито Статут побачив світ польською мовою у Кракові у 1588 р., тобто одночасно, а можливо і раніше руського видання, надрукованого у Вільні, і що, таким чином, є два оригінали — польський і руський. Відповідно до цього на титульному листі видання 1648 р. і вказується, що Статут був виданий спочатку (naprzod) королем Жикгімонтом III у Кракові у 1588 р., а потім, також польською мовою, у 1619 р., а згадки про польське видання 1614 р. взагалі немає. А для того, щоб видання розумілося як стереотипний передрук, а не як змінене і затверджене королем, опущено слово «wydany». У 1693 р. з'явилося нове, четверте, польське видання. Коли видання Статуту, яке вийшло у 1648 р., розійшлося і стала відчуватися гостра необхідність у новому виданні, за це взявся, як і раніше, орден єзуїтів, що продовжував відігравати значну роль у житті Речі Посполитої. Єзуїти доклали великих зусиль, щоб перехопити право на видання Статуту у друкарів світських друкарень, і 2 травня 1691 р. отримали від короля Яна III привілей на перевидання Статуту 1648 р. з внесенням до нього витягів з польських законів, прийнятих до 1690 р.

Статут був надрукований у 1693 р. У порівнянні з виданням 1648 р. ми знаходимо тут зміни в титульному листі, зроблені з метою подальшого зміцнення версії про первісне видання Статуту 1588 р. польською мовою. Окрім зроблених ще у виданні 1648 р. включення слова «naprzod» і виключення слова «wydany», на титульному листі видання 1693 р. пропущені ще слова «na koronacyey», а слово «od» замінено словом «za». Цим остаточно формулювалося твердження, що Статут спочатку друкувався польською мовою, а вже потім був перекладений руською. Слід ще зазначити, що у виданні 1693 р. збереглися всі помилки видання 1648 р. і з'явилися нові. Статут, надрукований у 1693 р., діяв на всій території Речі Посполитої. Використовували його і на Лівобережній Україні, де Третій Статут був діючим законом як національний і основний кодекс. Але, що цікаво, на українських землях, головним чином, використовували рукописні копії Ста-

туту руською мовою видання 1588 р. Саме вони служили нормативними джерелами для судів. Ці копії були, як правило, незадовільними, оскільки не завжди відповідали за змістом одна одній, до того ж значна їхня частина, так само як і інші «правні» книги, була у жалюгідному стані, з втраченими аркушами, деякі установи Статуту не діяли, оскільки їх замінили нормативні акти центральної влади (наприклад, указ Петра І про злодійство. — *П. М.*), вони неодноразово переписувалися і передавалися із покоління у покоління. Проте, суспільство міцно трималося саме за руськомовний Статут, вважаючи його своїм, національним пам'ятником права. Застосування Статуту ускладнювалося ще й тим, що у містах України діяв не Статут, а магдебурзьке право, і часто виникали спори про підсудність. Все це створювало плутанину, на грунті якої пишно квітнули зловживання з боку генеральної і полкової старшини, яка тримала у своїх руках і адміністрацію, і юстицію. Невдовзі у Речі Посполитій вийшло нове видання Статуту, яке також зустрічалося свого часу на Лівобережній Україні. Це п'яте польське видання було надруковане у Вільні, у друкарні ордена єзуїтів у 1744 р. згідно з привілеєм, наданим королем Августом III.

Як уже наголошувалося, існували два видання, позначені 1744 р., причому єзуїти, на відміну від Мамоничів, не дуже-то піклувалися про те, щоб друге видання відповідало за змістом першому. Найбільш суттєвою відмінністю була кількість сторінок — 389 (в екземплярі Лінде) і 421 (в екземплярі Побуг-Гурського). Це останнє видання Побуг-Гурський вважає справжнім виданням 1744 р.

Тим часом назрівали події, які призвели спочатку до відділення від Речі Посполитої окремих її областей, а потім і до загибелі всієї держави. Після першого, 1772 р., розділу Польщі, до Російської імперії відійшла вся Білорусь. Тут були залишені чинними діючі в ній закони, у тому числі і Третій Статут видання 1744 р.

У цих умовах у 1786 р., за правління Станіслава Августа, з'явилося шосте видання Статуту 1588 року польською мовою. Випущене воно було у Вільні єзуїтською академією без королівського привілею і взагалі без жодного на те дозволу. Видання це більш за всі попередні насичене неточностями і друкарськими помилками. Крім того, у порівнянні з попередніми, у ньому відсутні присвячення Сапеги і порядок сенатських місць, коротка декларація про прерогативи окремих сенаторів і звернення до читача, яке друкувалося в усіх попередніх виданнях і давало можливість звертатися до основного руського видання. Таким чином, руське походження Статуту було остаточно приховане.

Останнє, сьоме, видання Третього Статуту польською мовою було надруковане у 1819 р. у Вільні, у друкарні Марциновського. Будучи точною копією видання 1786 р., воно було також неякісним і далеким від істинного змісту.

Величезну роль у зміцненні погляду на Статут 1588 року, як на пам'ятник права польського походження, відіграло його видання у 1811 р. в Петербурзі польською мовою. Було передруковано видання 1786 р., тобто

найнезадовільніше, повне перекручуючих зміст помилок. Саме це видання було перекладене на російську мову як посібник для судів на українських і білоруських землях. У січні 1812 р. разом із циркуляром Міністерства юстиції ці посібники були розіслані у відповідні «присутственные места» для практичного застосування їх судами. Видання 1811 р. не задовольнило практичної потреби у Статуті і незабаром ухвалюється рішення про його перевидання. Проте, коли йшла підготовка до нового видання, в наукових журналах були опубліковані результати досліджень, які вказували на помилки видання 1786 р. Була створена спеціальна комісія, яка і встановила, що оригіналом тексту Статуту є видання 1588 р. руською мовою. Крім того, що Статут 1588 року був «рідним» для українців і білорусів, як джерело права він широко використовувався при проведенні кодифікаційних робіт і росіянами.

На початку XX століття був знайдений рукопис майже повного перекладу Статуту 1588 року тогочасною російською мовою. Його опрацював І. І. Лаппо і дійшов висновку, що переклад було здійснено на початку XVII століття. Але системне дослідження тексту, яке згодом здійснив А. В. Соловйов, відсунуло час появи цієї пам'ятки на середину 40-х років XVII століття. Ним було аргументовано доведено, що переклад готувався для кодифікаційної комісії і був використаний укладачами Соборного Уложення 1649 року [16, с. 35—44]. Такі дослідники Соборного Уложення, як М. Ф. Владимирський-Буданов, В. Строєв, М. Тихомиров довели, що редактори цієї пам'ятки права запозичили досить багато норм зі Статуту 1588 року. На полях оригіналу Уложення зайдено 56 ремарок «з Литовського», які вказують на запозичення окремих положень Третього Статуту. Відомий польський історик Ю. Бардах, характеризуючи законотворчу діяльність царської канцелярії, відзначав, що вона взяла за зразок «найкращу в Центральній Європі кодифікацію, творчо пристосувавши її норми до умов Московської Русі» [7, с. 89]. Оскільки Статут 1588 року відігравав роль допоміжного джерела права у правозастосовчій практиці польських шляхетських судів другої половини XVII — XVIII століття, його можна вважати і пам'яткою польського права, тим більше, що поляки так довго і вперто відстоювали ідею польського походження Третього Статуту. На допоміжне значення Статуту 1588 року для польської системи права вказує і той факт, що після першого розділу Польщі імператриця Марія-Тереза патентом від 1775 р. визнала його таким у Галичині для польського спадкового права [31, с. 6].

Російською мовою повний текст Статуту 1588 року побачив світ у 1811 р. під час підготовки «Зводу малоросійських і польських законів». Цей переклад не був досконалим, оскільки робився з польського видання. Коли ж з'ясувалося, що в оригіналі Статут був надрукований руською мовою, приймається рішення про уточнення тексту перекладу 1811 р. з текстами видання Мамоничів 1588 р. В результаті, у 1830 р. був зроблений один з найкращих перекладів Третього Статуту на російську мову, який проте так і не був опублікуваний. Але, як з'ясувалося пізніше, переклад Статуту

1588 року на російську мову здійснювався і до цього. До наших днів дійшли чотири списки з приблизно однаковим змістом нормативного матеріалу, які свідчать про досить значне поширення норм Статуту 1588 року у судовій практиці Московської держави на початку XVII століття.

Аналіз і опис цих списків зробив В. Д. Назаров [32, с. 230—240]. Він встановив, що до списків внесені статутові норми, які регулюють порушення права власності на землю, встановлюють покарання за вбивство, насилля, крадіжку. Слід погодитись з автором у тому, що «найвірогідніше пов'язувати виникнення перекладів Статуту 1588 року з масштабними законодавчими проектами і підготовчими роботами Лжедмитрія І» [32, с. 239]. Отже, повернення до норм Статуту 1588 року на початку XVII століття мало місце в останні місяці правління Лжедмитрія, було складовою частиною підготовчих робіт по створенню зводного Судебника і залишилося одним з його нереалізованих задумів.

Такою є історія забуття і відродження коренів Статуту Великого князівства Литовського 1588 року, одного з найвидатніших пам'ятників права литовського, українського, білоруського, польського і російського народів.

Правова система за Статутом 1588 року — це вдалий синтез принципів станового ладу і нових правових понять, спрямованих у майбутнє. Найкращим доказом того, що цей синтез був вдалим і відповідав вимогам епохи, є те, що два з половиною століття Статут був взірцем для законодавців і задовольняв судову практику на литовських, українських та білоруських землях. Статут 1588 року складався з 14 розділів, які нараховували 488 статей. У Третьому Статуті більш детально, ніж у Першому і Другому викладаються норми державного, цивільного, кримінального, процесуального, сімейного, земельного та інших галузей права. У ньому більш чітке відображення отримали державно-правові ідеї того часу, основи суспільного і державного ладу, а також деякі прогресивні ідеї теоретиків гуманізму і раціоналізму. Основне державно-правове значення Статуту 1588 року полягає в тому, що він нормативно оформив збереження Великого князівства Литовського як самостійної держави всупереч акту Люблінської унії. Норми державного права, викладені у Статуті 1566 року, майже без змін були внесені до Статуту 1588 року.

Прийняття Статуту 1588 року мало виключно важливе значення для всієї подальшої історії розвитку правової думки Литви, України і Білорусі. Як вже вказувалося, після Люблінської унії на українських землях чинним залишався Статут 1566 року. Судова практика опиралася на нього навіть після прийняття Статуту 1588 року. Але з часом норми Третього Статуту поступово витісняють норми Статуту 1566 року і відбувається це стихійно, без будь-яких вказівок на те польського уряду. Норми Статуту 1588 року застосовувалися у тій частині України, яка у XVII столітті була приєднана до Московської держави, а також і на тих українських землях, які продовжували залишатись у складі Польщі. Тільки 25 червня 1840 р. указом Сенату було скасовано дію Статуту 1588 року на території Київської, Подільської і Волинської губерній. На Лівобережній Україні 15 квітня

1842 р. імператорським указом були затверджені «15 поглядів Державної Ради про різні права і установи Малоросії», які фактично ліквідували тут дію Третього Статуту. Таким чином, загальноросійське законодавство остаточно витіснило Статут 1588 року з території України. Проте, його вплив, особливо в галузі сімейного права, спостерігався у дії судових органів Полтавської та Чернігівської губерній майже до 1925 р. [33, с. 140—141].

Переклад Третього Статуту українською мовою здійснюється за виданням Мамоничів 1588 року. З метою зробити текст більш доступним читачеві, його було адаптовано. При цьому ми намагались не порушити орфографічну, граматичну і лексичну форми Статуту. Адаптація тексту Статуту зводиться до: опускається літера «ъ» (водълуг — водлуг, тежъ — теж, горъло — горло); літера «ѣ»передається літерою «е» (тепѣръ — тепер, винѣн — винен, гдѣ — где); літера «ѡ» замінена літерою «о» (ѡдин — один, ѡнъ — он); літера «є» передається літерою «е» (єстли — естли, тоє — тое); літера «ꙋ» замінена на «у» (ꙋставꙋемъ — уставуем, ѡбецꙋемъ — обецуем, часꙋ — часу); літера «ꙗ» і «ѧ» передаються через «я» (ꙗко — яко, врѧд — вряд), позначка «ѵ», що ставиться над рядком, замінена на літеру «й» (воѵско — войско, привилеѵ — привилей). Деякі слова оригіналу, написані скорочено (з титлою), передаються повністю (кн҃зъ — князь, чл҃вкъ — человек), виносні літери внесені в рядок (ре^{ч} — реч, зара^{з} — зараз), при цьому, до деяких винесених літер додається «ь» (ко^{л}векъ — кольвек, па^{н}ство — паньство); виправлені явні друкарські помилки (впрядника — врядника, шубеницы — шибеницы, еслти — естли, дгѣ — где); прийняті у Статуті літерні позначення цифр вказані арабськими цифрами (и҃ — 8, еі҃ — 16, кг҃ — 23); окрім крапки і коми, вживаються інші знаки пунктуації.

Текст українською мовою, розділові знаки у ньому надаються за правилами правопису та пунктуації сучасної української мови.

Як і при роботі над перекладом українською мовою Першого та Другого Статутів, автори доклали багато зусиль, щоб зберегти не тільки староукраїнські слова і терміни, але і саму конструкцію як окремих речень, артикулів, розділів, так і Статуту в цілому, що дозволило передати атмосферу законотворення тієї епохи, показати рівень розвитку кодифікаційної техніки і навіть рівень досконалості українсько-білоруського ділового мовлення.

Знову ж таки, плекаємо надію, що нам вдалося максимально наблизити цей переклад до тексту оригіналу і продовжити ту лінію наукової інтерпретації Статутів сучасною українською мовою, яка була започаткована при роботі над Статутами 1529 та 1566 рр.

Колектив авторського проекту щиро вдячний за цінні поради, критику і зауваження професорам С. Лазутці, М. Баймуратову, О. Бондарю, Голові Верховного Суду України В. Маляренку, директорові видавництва «Юридична література» Г. Гарбузову, всім, хто підтримував і підтримує нас і з розумінням ставиться до наших наукових пошуків, і без чиєї участі неможливим було б здійснення цього видання.

Література

1. Цит. за: *Історія України*: нове бачення: У 2 т. // За ред. В. А. Смолія. — К., 1995. — Т. 1.

2. *Яковенко Н.* Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI—XVII ст. — К, 2002.

3. *Чижевський Д.* Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. — Тернопіль, 1994.

4. *Іванченко Р. П.* Історія без міфів: Бесіди з історії української державності. — К., 1996.

5. Цит. за: *Бандурка А. М.*, *Друзь В. А.* Этнопсихология. — Харьков, 2000.

6. *Лаппо И. И.* Литовский статут 1588 г. — Т. I. — Ч. 1. — Каунас, 1934.

7. Див.: *Бардах Ю.* Литовские статуты — памятники права периода Возрождения // Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в. — М., 1976.

8. Цит. за: *Lazutka S.* Lietŭvos Statutai, jų kūrėjai ir epocha. — Kaunas, 1994.

9. *Лаппо И. И.* Литовский Статут 1588 г. — Т. II. — Каунас, 1938.

10. *Сопиков В.* Опыт Российской библиографии. — СПб., 1813. — Часть I. — № 1425.

11. *Danilowicz Ignacy.* Opisanie bibliograficzne dotąd znanych exemplarzy Statutu Litewskiego, rekopiśmiennych i edycyi drukowanych, tak w ruskim oryginalnym, jako też i polskim, i łacinskim języku // Dziennik Wileński. — Wilno, 1823. — T. 1.

12. *Каратаев И.* Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами. — СПб., 1883. — Т. I.

13. *Бершадский С. А.* О наследовании в выморочных имуществах по Литовскому праву. — СПб., 1892.

14. *Пташицкий С.* К вопросу об изданиях и комментариях Литовского Статута. Историко-библиографическая справка С. Л. Пташицкого. — СПб., 1893.

15. *Лаппо И.* Литовский Статут в Московском переводе-редакции. — Юрьев, 1916.

16. *Соловьев А.* Вновь открытый Московский перевод Литовского Статута // Исторические известия. — М., 1917. — № 1.

17. *Лаппо И.* К вопросу о первом издании Литовского Статута 1588 года. — Каунас, 1928.

18. *Закарьян М.* К вопросу о напечатании Литовского Статута 1588 года // Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslo darbai: Istorijos-filologijos mokslu ser. — Vilnius, 1957. — T. 3.

19. *Зернова А.* Типография Мамоничей в Вильне (XVII век) // Книга: Исследования и материалы. Сборник 1. — М., 1959.

20. *Raudeliūnas V.* Pirmieji Lietuvos Statuto leidimai (1588—1600) // Rusu knygos spausdinimo pradžia ir Lietuva / Bibliotekininkyste ir bibliografija. — Vilnius, 1966. — T. 3.

21. *Д[един]*. О Литовском Статуте // Журнал Министерства народного просвещения. — 1838. — № 2. — Февраль.

22. *Iljaszewicz T.* Drukarnia domu Mamoniczów w Wilnie (1575—1662). — Wilno, 1938.

23. *Raudeliūnas V.* Pirmieji Lietuvos Statuto leidimai (1588—1600) // Rusu knygos spausdinimo pradžia ir Lietuva / Bibliotekininkyste ir bibliografija. — Vilnius, 1966. — T. 3.

24. *Linde S. B.* O Statucie Litewskim ruskim językiem i drukiem wydanym. — Warszawa, 1816.

25. *Пташицкий С. Л.* К истории литовского права после Третьего Статута. — СПб., 1893.

26. Див.: *Czacki Tadeusz.* O Litewskich i Polskich prawach, o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w Pierwszem statucie dla Litwy 1529 roku wydanym. — Warszawa, 1800. — Tom pierwszy.

27. *Данилович И.* Взгляд на литовское законодательство и литовские Статуты // Юридические записки, издаваемые П. Редкиным. — М., 1841. — Т. 1.

28. *Бершадский С. А.* Литовский статут и польские конституции. — СПб., 1893.
29. *Pobug-Górski W.* Dodatek do bibliografii Statutu Litewskiego. Przeglad Bibliograficzno-Archeologiczny. — Warszawa, 1881. — T. II.
30. *Соловьев А.* Вновь открытый Московский перевод Литовского Статута // Исторические известия. — М., 1917. — № 1.
31. Див.: *Dabkowski P.* Prawo prywatne polskie. — Lwow, 1910. — T. I.
32. *Назаров В. Д.* О первом переводе текстов Литовского Статута 1588 г. в России // Третий Литовский Статут 1588 года. Материалы Республиканской научной конференции, посвященной 400-летию Третьего Статута. — Вильнюс, 1989.
33. Див.: *Москвич Л. Г.* Литовские Статуты в украинской советской историографии // Первый Литовский Статут 1529 года (Материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута). — Вильнюс, 1982.

ЗМІСТ

Передмова ... 3

Текст оригіналу Статуту 1588 року (давньоруською мовою) ... 19

Жикгимонт Третий, божью милостью король польский... ... 22
Наяснейшому пану, пану Жикгимонту Третему... ... 24

[Реєстр] ... 28

Роздел первый. О персоне нашой господарьской ... 60
Роздел вторый. О обороне земской ... 81
Роздел третий. О волностях шляхетских и о розмноженью Великого князьства Литовского ... 91
Роздел четвертый. О судьях и о судех ... 118
Роздел пятый. О оправе посагу и о вене ... 193
Роздел шостый. О опеках ... 204
Роздел семый. О записех и продажах ... 213
Роздел осмый. О тестаментех ... 227
Роздел девятый. О подкоморых в поветех и о правах земленых, о границах и о межах ... 231
Роздел десятый. О пущу, о ловы, о дерево бортное, о озера и сеножати ... 249
Роздел одинадцатый. О кгвалтех, о боех, о головщызнах шляхетских ... 256
Роздел дванадцатый. О головщинах и о навезках людей простых, и о таких людех и челяди, которая от панов своих отходить, также и о слугах приказных ... 292
Роздел третийнадцать. О грабежох и о навезках ... 304
Роздел четвертыйнадцать. О злодействе всякого стану ... 310

Адаптований текст Статуту 1588 року (давньоруською мовою) ... 329

Жикгимонт Третий, божью милостью король польский... ... 331
Наяснейшому пану, пану Жикгимонту Третему... ... 333

[Реєстр] ... 338

Роздел первый. О персоне нашой господарьской ... 358
Роздел вторый. О обороне земской ... 384
Роздел третий. О волностях шляхетских и о розмноженью Великого князьства Литовского ... 396
Роздел четвертый. О судьях и о судех ... 428
Роздел пятый. О оправе посагу и о вене ... 512
Роздел шостый. О опеках ... 525
Роздел семый. О записех и продажах ... 534
Роздел осмый. О тестаментех ... 550
Роздел девятый. О подкоморых в-поветех и о правах земленых, о границах и о межах ... 554
Роздел десятый. О пущу, о ловы, о дерево бортное, о озера и сеножати ... 575
Роздел одинадцатый. О кгвалтех, о боех, о головщызнах шляхетских ... 583
Роздел дванадцатый. О головщинах и о навезках людей простых, и о таких людех и челяди, которая от панов своих отходить, также и о слугах приказных ... 624
Роздел третийнадцать. О грабежох и о навезках ... 638
Роздел четвертыйнадцать. О злодействе всякого стану ... 645

Наукове видання

СТАТУТИ
Великого князівства Литовського

У 3 томах

Том III

СТАТУТ
Великого князівства Литовського
1588 року

У 2 книгах

Книга 1

За редакцією
С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова

Редактор-коректор *Т. В. Спотар*
Технічні редактори *Р. М. Кучинська,*
Д. М. Островеров

Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. — Том III. Статут
С782 Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. — Кн. 1 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. — Одеса: Юридична література, 2004. — 672 с.
Давньоруськ. та укр. мовами.
ISBN 966—8104—47—1.

У XIV—XVI століттях українські землі входили до складу Великого князівства Литовського, яке сучасники називали Литовсько-Руською державою. Ця обставина суттєво вплинула на розвиток правової культури українського, литовського, білоруського і російського народів. За шістдесят років литовський уряд тричі здійснював кодифікацію права, що було винятковим явищем для часів, коли прийняті закони залишалися чинними протягом століть. Статути 1529, 1566 і 1588 років вміщують цінний матеріал щодо характеристики соціальних, економічних і політичних відносин, суспільного і державного ладу, судової системи, галузевих норм права, які склалися на той час у Великому князівстві Литовському, в тому числі і на українських землях.

Авторський проект, який здійснюється в Одеській національній юридичній академії, передбачає видання текстів трьох Статутів мовою оригіналу з їхнім перекладом на сучасну українську мову, але зі збереженням, де це можливо, граматичних форм і конструкцій староукраїнської ділової мови.

Третій том видання присвячений Статутові Великого князівства Литовського 1588 року. Він складається з двох книг: перша містить передмову, копію оригіналу видання Мамоничів 1588 року і адаптований текст Статуту. Друга книга включає історіографічний огляд, переклад Статуту на сучасну українську мову, коментар, словник, бібліографію і післямову.

Переклад Статуту Великого князівства Литовського 1588 року на українську мову здійснюється вперше.

С $\frac{1202000000—013}{8104—2004}$ Без оголош.

ББК 67.3(4Лит) + 63.3(4Лит)44
УДК 340.15(474.5) + 94(474.5)"15"